

แนวคิดเกี่ยวกับหนี้ธรรมชาติในกฎหมายต่างประเทศ THEORY OF NATURAL OBLIGATIONS

อรรถพร พานแก้ว

Athaporn phankaew

นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายเอกชน

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : athaporn91@gmail.com

Graduate Student of Master of Laws Program in Private Law, Faculty of Law,

Thammasat University. Email address : thae_phankaew@hotmail.com

Received : July 3, 2019

Revised : September 26, 2019

Accepted : December 19, 2019

บทคัดย่อ

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีหนี้ประเภทหนึ่ง ซึ่งในทางตำราเรียกว่าหนี้ธรรมชาติโดยมีหลักเกณฑ์ที่แตกต่างจากหนี้ตามกฎหมาย ซึ่งในระบบกฎหมายไทยนั้นไม่ได้บัญญัติเรื่องหนี้ธรรมชาติไว้โดยเฉพาะจึงทำให้ความหมายของหนี้ธรรมชาติไม่มีความชัดเจน จากการศึกษาพบว่าหนี้ธรรมดานั้น ควรมีความหมายว่าเป็นหนี้ที่ไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมายแต่ถ้าลูกหนี้ชำระหนี้ด้วยตนเองก็ไม่สามารถเรียกคืนได้

คำสำคัญ

หนี้ธรรมชาติ, ไม่สามารถเรียกคืนได้, นิยามความหมาย

ABSTRACT

In the Thai legal system, provisions regarding natural obligation are not specifically regulated in The Code. Natural Obligation in Thai law is unclear when compared to foreign laws. Results were that natural obligation is not legally enforceable, but once a debtor willingly renders performance, it cannot be reclaimed.

Keywords

Natural Obligation, cannot be reclaimed, Definition

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงหนี้โดยทั่วไปแล้วกฎหมายลักษณะหนี้ นั้น จะให้อำนาจแก่เจ้าหนี้ในการที่จะฟ้องร้องหรือเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่ตนเองได้ ตามความในบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มาตรา 194 ที่ว่าด้วยอำนาจแห่งมูลหนี้เจ้าหนี้อาจมีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ แต่อย่างไรก็ดีในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยนั้นจะมีหนี้ประเภทหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างจากความหมายของหนี้โดยหนี้ดังกล่าวนี้มีลักษณะที่ทั่วไปว่า เป็นหนี้ซึ่งเจ้าหนี้ไม่มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ให้ชำระหนี้แก่ตน แต่ถ้าลูกหนี้ได้ทำการชำระหนี้ด้วยความสมัครใจแล้วก็ไม่สามารถเรียกคืนได้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือกฎหมายรับรองผลแห่งการชำระหนี้ดังกล่าวนั่นเอง ซึ่งในทางตำรากฎหมายนั้นนักกฎหมายบางก็เรียกหนี้ดังกล่าวว่าหนี้ธรรมดา บางก็เรียกว่าหนี้ในธรรม เกี่ยวกับหนี้ดังกล่าวนี้มีนักกฎหมายได้ให้ความเห็นที่ต่างออกไปบางท่านมีความเห็นว่าหนี้ธรรมดาทั้งหลายนั้นเป็นกรณีที่ลูกหนี้ได้ทำการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้และมีกฎหมายรับรองผลแห่งการชำระหนี้ นั้น ส่งผลให้ลูกหนี้ไม่สามารถเรียกคืนได้ ตัวอย่างเช่น การชำระหนี้ตามหน้าที่ศีลธรรม หรือตามสมควรแก่อัธยาศัยในสมาคม จะเรียกคืนไม่ได้ ตามมาตรา 408 (3) รวมทั้งหนี้ที่เกิดจากการให้โดยหน้าที่ธรรมจรรยา และการให้ในการสมรสด้วย ซึ่งส่งผลทำให้ถอนคืนการให้ไม่ได้ แม้ผู้รับจะประพฤติเนรคุณตามหลักเกณฑ์ มาตรา 535¹ แต่มีนักกฎหมายบางท่านให้ความเห็นเกี่ยวกับหนี้ธรรมดาไว้ว่าการที่จะนำหลักเกณฑ์ที่ว่า หนี้ใดก็ตามที่ลูกหนี้ได้ทำการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้และมีกฎหมายรับรองผลแห่งการชำระหนี้ ให้ไม่สามารถเรียกคืนได้มาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาความหมายของหนี้ธรรมดาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ การจะดูว่าหนี้ใดเป็นหนี้ธรรมดาหรือไม่นั้น จะต้องพิจารณาหลักเกณฑ์อย่างอื่นประกอบด้วย เช่น ดูว่าการที่ลูกหนี้ชำระหนี้ไปนั้น เป็นการชำระโดยที่ตนเองมีความรู้สึกผูกพันตามหน้าที่ศีลธรรมหรือไม่หรือเพียงแต่ให้ไปโดยไม่มีความรู้สึกถึงหน้าที่ใด ๆ ถ้าอย่างนั้นก็เข้าหลักเกณฑ์ในเรื่องของสัญญาให้²

สำหรับแนวคำพิพากษาที่เกี่ยวกับหนี้ธรรมดานั้น มีตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับเรื่องหนี้ธรรมดาข้อเท็จจริงเป็นกรณีที่จำเลยได้ไปฉุดน้องสาวโจทก์แล้วต่อมาได้ให้บิดาของตนไปขอขมาและตกลงจะแต่งงานให้ค่าเสียหายล้างอาย ศาลฎีกาได้พิจารณาว่าแม้การสมัคขมาและการใช้ค่าเสียหาย หรือล้างอายจะถือเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาอันเรื่องหน้าที่โดยศีลธรรมเมื่อยังไม่ได้ส่งมอบให้แก่กันไม่มีกฎหมายให้ฟ้องร้องกันได้ แต่ถ้าลูกหนี้สมัครใจชำระหนี้ด้วยตนเองก็ไม่สามารถเรียกคืนได้โดยศาลฎีกาพิจารณาเข้ากับในเรื่องของสัญญาให้ที่ว่า จะสมบูรณ์ได้ต่อเมื่อส่งมอบ³

ในเรื่องหนี้ธรรมดานั้นแม้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยจะไม่ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องหนี้ธรรมดาไว้โดยเฉพาะเหมือนอย่างกฎหมายของต่างประเทศ แต่ก็เป็นที่ยอมรับว่าได้นำแนวคิดที่เกี่ยวกับหนี้ธรรมดามาใช้โดยกระจัดกระจายอยู่ในบางตัวบทกฎหมายต่าง ๆ จึงทำให้ไม่มีความชัดเจนในเรื่องของนิยามความหมาย ดังนั้นผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์ในการที่จะศึกษาถึงแนวคิดและหลักเกณฑ์ทางกฎหมายของหนี้ธรรมดาในกฎหมายต่างประเทศเพื่อให้เข้าใจที่มาความหมายของหนี้ธรรมดาให้มีความชัดเจนและเป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น

1. แนวคิดและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับหนี้ธรรมดาในสมัยโรมัน

แนวความคิดเกี่ยวกับหนี้ธรรมดา (obligatio naturalis) ตามกฎหมายโรมันถือเป็นหนี้ที่ไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมาย แต่อาจจะแตกต่างจากที่เข้าใจในกฎหมายปัจจุบันเพราะในกฎหมายปัจจุบันมีหนี้เกิดขึ้นดำรงอยู่แต่ไม่อาจบังคับได้ เช่น เพราะขาดอายุความแล้ว เป็นต้น ในกรณีหนี้ธรรมดาตามกฎหมายโรมันนั้นหนี้ที่ก่อให้เกิดขึ้นในเบื้องต้นอาจเรียกไม่ได้ว่าเป็นหนี้ตามกฎหมายด้วยซ้ำไปเพราะคนที่ก่อหนี้คือบุตร (filius) หรือทาส (Servus) ซึ่งแม้บุตรจะเป็นคนอิสระ และเป็นพลเมืองโรมันก็ขาดสถานะของหัวหน้าครอบครัว (paterfamilias) บุตรจึงไม่มี

¹ จี๊ด เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 20, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), น.8 - 9.

² เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., ปรับปรุงแก้ไขโดย มุนินทร์ พงศาปาน, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559), น.408 - 409.

³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1566/2499

ความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาหรือในการก่อหนี้ส่วนทาสนั้นก็เป็นทรัพย์สิน (res) คือไม่ถือว่าเป็นบุคคลด้วยซ้ำ ทาสจึงไม่มีความสามารถในการก่อหนี้ยิ่งกว่าบุตรด้วยซ้ำไป

แต่แม้บุตรและทาสจะไม่สามารถในการก่อหนี้ที่เกิดจากความตั้งใจได้ แต่หากบุตรหรือทาสไปก่อหนี้กับบุคคลอื่น เช่น ไปยืมเงินคนอื่นมา แม้จะไม่ใช้หนี้ตามกฎหมายแต่ตามกฎหมายของคนต่างชาติ (ius gentium) ก็ถือว่าเป็นหนี้ธรรมดา กล่าวคือโดยลักษณะหรือเหตุผลตามกฎหมายธรรมชาติ (ius naturalis) ดังนั้น หากบุตรหรือทาสนำเงินไปชำระหัวหน้าครอบครัวก็จะไปเรียกคืนไม่ได้⁴

สำหรับหนี้ธรรมดาในกฎหมายโรมันนั้นมีลักษณะ ดังต่อไปนี้คือ

1. มีพื้นฐานอยู่บนเหตุผลตามธรรมชาติหรือที่เรียกว่า naturalis ratio กล่าวคือ เมื่อลูกหนี้เป็นหนี้โดยเหตุผลตามธรรมชาติหรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีแล้วลูกหนี้ก็ควรต้องชำระหนี้จึงจะถูกต้องแล้ว

2. มีโครงสร้างของหนี้คือมีเจ้าหนี้อีกหนึ่งแต่อาจมีใช้เจ้าหนี้ลูกหนี้ตามกฎหมาย

3. มีลักษณะทางทรัพย์สิน

4. ขาดเครื่องมือทางกฎหมายที่จะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้

5. แต่ถ้าลูกหนี้ชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ไปแล้วเรียกคืนไม่ได้

6. หนี้ธรรมดาอาจถูกแปลงหนี้ใหม่ได้

ตัวอย่างในกรณีทาสหรือบุตรของหัวหน้าครอบครัวที่เป็นหนี้ เจ้าหนี้อาจฟ้องบังคับให้ชำระหนี้ไม่ได้ แต่ถ้าทาสหรือบุตรของหัวหน้าครอบครัวได้ทำการชำระหนี้ด้วยความสมัครใจของตนเองแล้ว หัวหน้าครอบครัวก็จะเรียกคืนไม่ได้⁵ ซึ่งหลักแนวคิดนี้อาจเรียกได้ว่า หนี้ธรรมดามีผลดีต่อเจ้าหนี้โดยอาศัยหลัก Common Law หรือที่เรียกกันว่ากฎหมายปิดปาก (estoppel)⁶

หนี้ประเภทนี้ชี้ให้เห็นว่า เป็นหนี้ที่ไม่สามารถถูกบังคับในรูปแบบการฟ้องร้องคดีได้ กล่าวคือ เจ้าหนี้ไม่สามารถหรือไม่มีทางที่จะบังคับให้ลูกหนี้ของตนทำตามสิ่งที่เขามีหน้าที่ต้องทำซึ่งหนี้ที่กล่าวมานี้มีชื่อเรียกว่า “หนี้ธรรมดา” (obligationes naturales) ตั้งแต่ยุคกฎหมายคลาสสิกหนี้ที่ทำสัญญาโดยทาส เด็ก และสตรีที่อยู่ภายในอำนาจปกครอง และหนี้หนี้ก็เป็นของบุคคลดังกล่าวในความหมายอย่างแคบหนี้เหล่านี้ไม่ใช่หนี้เพราะเนื่องจากขาดความสามารถในการบังคับ โดยปกติแล้วบุคคลที่อยู่ในอำนาจไม่สามารถเป็นคู่ความในคดีได้ ดังนั้นเจ้าหนี้จึงไม่สามารถฟ้องร้องบังคับคดีเอาแก่บุตร หรือทาสที่ไปก่อหนี้ได้⁷

เมื่อพิจารณาแนวคิดเกี่ยวกับหนี้ธรรมดาในสมัยโรมันแล้วนั้นจะเห็นว่าสมัยโรมันตั้งแต่แรกเริ่มไม่ถือว่ามีลักษณะเป็นหนี้ตามกฎหมายด้วยซ้ำไปเพราะเนื่องจากสถานะของบุคคลที่จะก่อให้เกิดหนี้หรือการจะกระทำธุรกรรมใดๆก็ตามหัวหน้าครอบครัวเท่านั้นที่จะมีสิทธิกระทำได้ และจากตัวอย่างที่ได้กล่าวมาการที่บุตรหรือทาสที่อยู่ในอำนาจปกครองของหัวหน้าครอบครัวได้ไปก่อหนี้หรือไปยืมเงินกับหัวหน้าครอบครัวอื่น ตามกฎหมายไม่ถือว่ามีหนี้เกิดขึ้นแต่อย่างใด

อย่างไรก็ดี การที่บุตรหรือทาสไปก่อหนี้ และแม้ในทางกฎหมายจะไม่ถือว่ามีหนี้เกิดขึ้นก็ตาม แต่ในความเป็นจริงหรือในทางเหตุ และผลตามธรรมชาติแล้วก็ถือว่า การกระทำดังกล่าวนั้นได้มีการก่อหนี้เกิดขึ้นแล้ว ต่อมาภายหลังเมื่อบุตรหรือทาสที่ได้ก่อหนี้ได้ทำการชำระหนี้ในมูลหนี้ที่ตนเองไปก่อไว้ จึงเป็นการชำระหนี้ที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผลตามธรรมชาติ ทำให้หัวหน้าครอบครัวไม่สามารถที่จะเรียกคืนสิ่งที่ได้ทำการชำระหนี้ไปได้นั่นเอง

⁴ ศันสน์ภรณ์ โสติพันธ์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายเอกชนโรมัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559), น.144.

⁵ เพ็งฮ้าง, น. 145.

⁶ ประชุม โฉมฉาย, กฎหมายเอกชนเปรียบเทียบเบื้องต้น : จารีตโรมันและแองโกลแซกซอน, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558), น.126.

⁷ Reinhard Zimmermann, The law of obligations : Roman Foundations of the Civilian Tradition, (Oxford University Press, 1996), p.7 - 8.

นอกจากนี้ ยังมีกรณีที่ได้กล่าวถึงหน้าที่ศีลธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ตามธรรมชาติหรือตามสามัญสำนึกของมนุษย์ โดยแนวคิดที่เกี่ยวกับหนี้ธรรมดาสืบย้อนมานั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นแนวคิดที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผลธรรมชาติ (ius naturalis) ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการที่ทาสพ้นจากความเป็นทาส ต่อมายังได้ไปทำการดูแลนายของตนเองโดยการให้บริการบุคคลที่เคยเป็นนายของตน ซึ่งถ้ามองในทางกฎหมายทาสเมื่อพ้นจากความเป็นทาสแล้วก็ย่อมจะไม่มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องไปรับใช้บุคคลที่เคยนายของตนอีกต่อไปแต่การไปให้บริการดังกล่าวนั้นก็เกิดจากความรู้สึกทางศีลธรรมที่คิดว่าตนเองได้รับการดูแลจากนายของตน ไม่ว่าจะเป็นการได้รับที่อยู่อาศัยหรือได้รับอาหารต่าง ๆ กรณีดังกล่าวจึงถือได้ว่าเป็นหนี้ธรรมดา โดยแนวคิดที่ว่ากระทำความผิดดังกล่าวเป็นสิ่งที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุผลตามธรรมชาติเช่นเดียวกับการที่บุคคลหนึ่งได้ให้สิ่งของเพื่อตอบแทนบุญคุณแก่ผู้ที่เคยให้ความช่วยเหลือตนเอง กรณีนี้ก็ถือได้ว่าเป็นการชำระหนี้ธรรมดาเช่นเดียวกัน

2. แนวคิดและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับหนี้ธรรมดาในกฎหมายฝรั่งเศส

หนี้ธรรมดานั้น มีลักษณะเฉพาะที่มีความโดดเด่นแตกต่างจากหนี้ตามกฎหมายตรงที่เจ้าหนี้ธรรมดานั้น ไม่มีอำนาจเรียกร้องบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่ตนเอง แต่อย่างไรก็ดี เจ้าหนี้ธรรมดาก็อาจได้รับการรับรองจากกฎหมายกรณีเมื่อลูกหนี้ได้ชำระหนี้ด้วยความสมัครใจยินยอมของตนเองเท่านั้น กล่าวคือ ถ้าลูกหนี้ได้ทำการชำระหนี้ด้วยความสมัครใจยินยอมแล้วก็ไม่สามารถที่จะเรียกร้องคืนได้นั่นเอง⁸

บทบัญญัติของกฎหมายฝรั่งเศสไม่ได้มีการวางหลักเกี่ยวกับหนี้ธรรมดาเอาไว้ ทำให้ไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ทั่วไปที่จะแสดงให้เห็นถึงตัวอย่างที่ชัดเจน ในกฎหมายฝรั่งเศสหนี้ธรรมดามีปรากฏอยู่ในสองมาตราที่อ้างถึงคือ art.1235⁹ ซึ่งบอกถึงผลทั่วไปของหนี้ธรรมดา และ art.1906¹⁰ ซึ่งบอกเป็นนัยและสร้างความสับสนคลุมเครืออยู่ไม่ใช่น้อยให้แก่กรณีที่เกี่ยวข้องกับหนี้ธรรมดา

มุมมองเกี่ยวกับหนี้ธรรมดาในช่วงสิ้นศตวรรษที่ 18 โดยส่วนใหญ่จะเป็นแนวเป็นแนวคิดของนักกฎหมาย Pothier ได้กล่าวว่า “หนี้ธรรมดาคือจิตสำนึกทางหนี้ที่มีเกียรติต่อผู้ได้รับประโยชน์อันจะทำให้ลูกหนี้รู้สึกทางใจว่าจะต้องชำระหนี้ตอบแทน”¹¹ แนวคิดนี้เป็นหลักในการร่างประมวลกฎหมายและยังเป็นแนวคิดที่ใช้ต่อมาในทางนิติศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีบุคคลที่อธิบายอย่างละเอียดไว้ว่า “หนี้ธรรมดาคือหนี้ทางศีลธรรมหรือหนี้ทางจิตสำนึก” ดังนั้น ในนิติศาสตร์สมัยใหม่ยังคงใช้แนวคิดเหล่านี้หรืออธิบายว่าหนี้ธรรมดาคือหนี้อะไรก็ตามที่ไม่ใช่หนี้ตามกฎหมายหรือหนี้ที่ไม่ได้มีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจนว่าจะต้องมีการปฏิบัติต่อกันอย่างไร กล่าวคือไม่ได้บัญญัติกำหนดสิทธิและหน้าที่ของเจ้าหนี้หรือลูกหนี้ในหนี้ธรรมดาเอาไว้อย่างชัดเจนเพียงแต่กำหนดไว้ว่า ในหนี้ธรรมดานั้น เจ้าหนี้ไม่สามารถที่จะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่ตนเองได้ แต่เจ้าหนี้จะได้รับชำระหนี้หรือประโยชน์อย่างใด ก็ต่อเมื่อลูกหนี้ได้ชำระหนี้ของตนด้วยความสมัครใจยินยอมเท่านั้น และเรื่องหนี้ธรรมดานั้นก็ไม่ได้อยู่ในแนวคิดเกี่ยวกับการบริจาคหรือการให้โดยเสน่หา ซึ่งบางกรณีอาจจะถูกพิจารณาว่าเป็นแนวคิดหนี้ธรรมดาได้ เช่น การให้ทานแก่บุคคลยากไร้ เป็นต้น

⁸ M. Pothier, *Treatise on the Law of Obligation*, Translated by the French, The Lawbook Exchange, (LTD. Union : New Jersey, 2000), p.144.

⁹ Article 1235 “Any payment presupposes a debt : what has been paid without being due is subject to restitution.

Restitution is not possible in case of natural obligations that have been voluntarily performed.”

¹⁰ Article 1906 “The borrower who has paid interest which was not stipulated may neither reclaim it, nor appropriate it to the capital.” seems also to recognize the existence of a natural obligation in refusing to a borrower the action to recover interest which he paid without it having been stipulated by the lender. อ้างถึง Marcel Planiol, *Treatise on the Civil Law*, vol.2, Part 1., Translated by the Louisiana State Law Institute, (Copyright by Louisiana State Law Institute, 1959), p.197.

¹¹ *Ibid*, p.198.

หน้าที่กล่าวมาข้างต้นนั้นอาจไม่ใช่แนวความคิดในปัจจุบัน เพราะเนื่องจากได้มีผู้แยกความแตกต่างระหว่างหน้าที่ตามศีลธรรมกับหน้าที่ธรรมดา เช่น MM. Aubry and Rau มีการให้ตัวอย่างว่าหน้าที่ทางศีลธรรมจะเป็นหน้าที่ธรรมดาก็ต่อเมื่อมีเหตุผลจากความรู้สึกบังคับจากภายนอก แต่ด้วยหลายเหตุผลผู้ออกกฎหมายปฏิเสธแนวความคิดนี้ ซึ่งเป็นความเห็นที่ถูกพัฒนาโดยบันทึกนิรนามของ Sirey (61.2.1) สำหรับ MM. Aubry and Rau ครั้งหนึ่งเคยยอมรับว่าหน้าที่ทางศีลธรรมไม่เข้ากับความหมายของหน้าที่ธรรมดา กล่าวคือ การจะอธิบายโดยให้ความหมายว่าหน้าที่ธรรมดาคือสิ่งที่เกิดจากการบังคับจากภายนอกนั้นไม่มีเหตุผล กล่าวคือหน้าที่ธรรมดาไม่ได้อยู่ภายใต้บังคับสิทธิตามกฎหมาย เหตุผลนี้ทำให้ผู้พิพากษาสามารถประเมินได้จากแต่ละกรณี ศาลสามารถที่จะนำแนวคิดที่เกี่ยวกับหน้าที่ธรรมดาพิจารณาได้ทุกกรณีเมื่อมีการทำสัญญาหรือการชำระหนี้ ซึ่งถ้าหากพิจารณาว่าหน้าที่นั้นเป็นหน้าที่ธรรมดาก็ไม่อาจพิจารณาว่าหน้าที่ดังกล่าวเป็นการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่หรือการให้โดยเสน่หาซึ่งจะเป็นคนละเรื่องแยกจากกัน

ดังนั้น ผู้พิพากษาสามารถวินิจฉัยเป็นรายกรณีที่เกิดขึ้น คำพิพากษาของศาลจึงใช้เป็นที่ชี้ชัดว่าอย่างไรคือหน้าที่ธรรมดาและอย่างไรคือความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่หรือการให้โดยเสน่หา เมื่อพิจารณาจากหลักแนวคิดที่เกี่ยวกับหน้าที่ธรรมดาของประเทศฝรั่งเศสในข้างต้นแล้ว จะเห็นว่าแม้ประเทศฝรั่งเศสจะมีได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหน้าที่ธรรมดาไว้ก็ตามแต่ก็ให้การยอมรับและให้ความสำคัญกับแนวคิดที่เกี่ยวกับหน้าที่ธรรมดาพอสมควรซึ่งส่วนใหญ่แล้วหลักเกณฑ์ในการพิจารณาถึงความหมายของหน้าที่ธรรมดานั้นจะมาจากแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาสะส่วนใหญ่

โดยจะมีหลักเกณฑ์จากแนวคำพิพากษาดังนี้

1. หน้าที่เป็นโมฆะโดยเหตุอื่นที่มีใช้เหตุที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

หน้าที่ในกลุ่มนี้มีจำนวนน้อย ความเป็นโมฆะโดยทั่วไปขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางศีลธรรม โดยกฎหมายและศีลธรรมถูกทำให้สอดคล้องกลมกลืนกัน ข้อตกลงที่เป็นปัญหาทางหน้าที่ศีลธรรมซึ่งจำเป็นต้องประกอบด้วยหน้าที่ธรรมดา เช่น การให้กู้โดยคิดดอกเบี้ยที่สูงมากเป็นโมฆะผู้ที่ชำระไปสามารถเรียกคืนได้ ความสมัครใจที่จะโอนทรัพย์สินอันเกิดจากการถูกกลั่นแกล้งไม่ถือเป็นการเกิดหน้าที่ธรรมดาผู้โอนสามารถเรียกคืนได้ เป็นต้น การจะค้นหาหน้าที่ธรรมดาในกลุ่มนี้ประการแรกเราต้องหาหน้าที่กฎหมายกำหนดไว้เสียก่อนว่าเป็นโมฆะ และประการที่สองการเป็นโมฆะนั้นจะต้องไม่ขัดแย้งกับศีลธรรมอันดีของประชาชน

2. หน้าที่ตามกฎหมายที่ไม่สามารถบังคับได้¹²

ในกลุ่มนี้เนื่องจากการเกิดหนี้ในช่วงแรกนั้นเป็นหนี้ที่เกิดจากสัญญา ซึ่งต่อมาตกเป็นโมฆียะ แต่อย่างไรก็ตามผูกพันได้ในฐานะหนี้ธรรมดา เช่น กรณีของผู้เยาว์ซึ่งอยู่ในวัยที่สามารถรับรู้เหตุผล และได้ก่อหนี้โดยปราศจากความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรมซึ่งเป็นการใช้จ่ายโดยฟุ่มเฟือย หรือกรณีภรรยาที่มีคู่สมรสก่อให้เกิดหนี้โดยไม่ได้รับความยินยอมจากที่ปรึกษาทางกฎหมายหรือสามี กรณีเหล่านี้เป็นกรณีที่ต้องการความยินยอมของคู่สมรสทั้งสองเพื่อทำให้หนี้สมบูรณ์ แต่ในกรณีที่มีการบอกล้างนิติกรรมดังกล่าว ซึ่งกฎหมายกำหนดให้เป็นโมฆะแต่อย่างไรก็ดี ความเป็นโมฆะดังกล่าวนี้ก็ได้ทำให้ความผูกพันของหนี้ธรรมดาถูกเพิกถอนไปด้วย

หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้จะคล้ายกับแนวคิดของสมัยโรมันที่ว่า กรณีทาสทำการก่อหนี้ในขณะที่ตัวเองเป็นทาสซึ่งไม่ถือว่าเป็นหนี้ตามกฎหมายเนื่องจากทาสไม่มีสถานะบุคคลทางกฎหมาย แต่ต่อมาถ้าทาสได้ทำการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ของตนเอง ผู้เป็นหน้าครอบครัวที่มีสถานะบุคคลทางกฎหมายจะไม่สามารถเรียกคืนในภายหลังได้

¹² (Cass. Civ., 29 Jan. 1900, D 1900.1.200, P. & S. 1900.1.337), อ้างถึงใน Marcel Planiol, Treatise on the Civil Law, vol.2, Part 1., Translated by the Louisiana State Law Institute, (Copyright by Louisiana State Law Institute, 1959), p.201.

3. หนี้ตามหน้าที่ทางศีลธรรมซึ่งเป็นผลจากความสัมพันธ์¹³

หน้าที่ตามธรรมชาติในความสัมพันธ์ทางครอบครัวไม่ได้ถูกกำหนดเป็นหนี้ตามกฎหมายเสมอไป หนี้การให้การอุปการะเลี้ยงดูถูกกำหนดไว้โดยแคบ เช่น พี่ชายและน้องสาวแม้จะไม่มีหนี้ตามกฎหมายที่ต้องอุปการะกันแก่กัน แต่อย่างไรก็ดี ถ้ามีการช่วยเหลือกันไม่ว่าจะเป็นการให้ทรัพย์สินใด ๆ ก็ไม่สามารถเรียกคืนได้กรณีเช่นนี้ถือเป็นหนี้ตามหน้าที่ศีลธรรมอันตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลตามธรรมชาตินั่นเอง

4. หน้าที่ในการตอบแทนผู้ให้บริการ¹⁴

ผู้ที่ให้บริการแก่บุคคลอีกบุคคลหนึ่งสมควรได้รับการตอบแทนกลับคืนที่มากกว่าการบริจาคซึ่งขึ้นอยู่กับว่าผู้รับบริการจะให้การบริจาคหรือไม่ เช่น หมอที่มาทำการรักษาจะได้เป็นเจ้าของหนี้ธรรมดาที่จะได้รับการชำระหนี้กลับคืน ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าการชำระหนี้ธรรมดานั้นจะต้องเป็นกรณีที่ผู้รับบริการชำระหนี้โดยไม่ได้อยู่บนพื้นฐานหรือเจตนาที่จะให้ค่าตอบแทนโดยการบริจาคหรือให้โดยเสน่หา แต่เป็นการชำระหนี้โดยมีเจตนาที่จะตอบแทนบุญคุณในการที่ช่วยรักษาตนนั่นเอง

กรณีจากแนวคำพิพากษาดังกล่าวนั้นจะเห็นว่า หนี้ธรรมดาส่วนใหญ่จะเป็นหนี้ที่ไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมาย กล่าวคือเป็นหนี้ที่มีความบกพร่องในทางกฎหมาย ซึ่งส่งผลให้เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่ตนได้ แต่ความบกพร่องนั้นก็มิได้ทำให้ความผูกพันทางหนี้ระงับสิ้นไปแต่อย่างใด แม้ในทางกฎหมายจะไม่สามารถบังคับได้แต่ในความเป็นจริงหรือตามแนวคิดเหตุผลธรรมชาติแล้วนั้น ยังคงถือว่ามิหนี่ต่อกันอยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือหนี้นั้นกฎหมายยังถือว่ามิคุณค่าอยู่ ดังนั้น เมื่อลูกหนี้ทำการชำระหนี้ไปแล้วจึงส่งผลให้ลูกหนี้ไม่สามารถที่จะเรียกคืนได้นั่นเอง

นอกจากนี้แนวคำพิพากษาของประเทศฝรั่งเศสนั้นยังให้ความสำคัญกับหนี้ที่เกิดจากหน้าที่ทางศีลธรรม โดยกรณีนี้จะมีความใกล้เคียงกับเรื่องให้โดยเสน่หา แต่หลักเกณฑ์ของเรื่องหนี้ธรรมดานั้นจะต้องไม่ใช่เรื่องการบริจาคโดยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดังนั้น การจะพิจารณาว่าหนี้ใดเป็นหนี้ธรรมดาหรือเป็นการให้โดยเสน่หา นั้นจะต้องพิจารณาขณะที่ลูกหนี้มีเจตนาชำระหนี้ว่า การชำระหนี้นั้นตนเองมีความรู้สึกผูกพันตามหน้าที่ศีลธรรมนั้นหรือไม่ ถ้าเป็นกรณีการให้โดยที่ไม่มีผูกพันถึงหน้าที่ตามศีลธรรมว่าตนเองจะต้องมีหน้าที่ชำระ ตัวอย่างเช่น การให้เงินแก่ขอทานตามข้างถนน กรณีนี้จะเป็นเรื่องของการให้ซึ่งถ้าเป็นการให้โดยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แล้วก็จะมิใช่หนี้ธรรมดา ซึ่งจะต้องแยกพิจารณาเป็นอีกเรื่องต่างหาก โดยจะต้องไปว่ากล่าวกันตามบทบัญญัติว่าด้วยการให้โดยเสน่หา

3. แนวคิดและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับหนี้ธรรมดาในกฎหมายรัฐหลุยเซียน่า

ประมวลกฎหมายแพ่งหลุยเซียน่า ได้รับแนวคิดในเรื่องของหนี้ธรรมดามาจากแนวคิดกฎหมายแพ่งของประเทศฝรั่งเศส โดยมีหลักเกณฑ์ทั่วไปว่า เป็นหนี้ที่ไม่มีความสมบูรณ์ในทางกฎหมาย มีผลทำให้เจ้าหนี้ไม่สามารถบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้แก่ตนได้ แต่ถ้าลูกหนี้ทำการชำระหนี้ด้วยความสมัครใจของตนเองแล้วก็ไม่สามารถเรียกคืนได้

หลักเกณฑ์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเกิดจากแนวคิดของนักกฎหมายที่มีชื่อเสียงสมัยนั้นโดย Pothier ได้กล่าวไว้ว่า “ผลประการเดียวของหนี้ธรรมดาคือเมื่อลูกหนี้ได้ชำระหนี้ไปโดยสมัครใจแล้ว การชำระหนี้นั้นจะถือว่าเป็นการชำระหนี้ถูกต้องตามกฎหมายและไม่สามารถเพิกถอนได้ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากว่าลูกหนี้มีเหตุแห่งการชำระหนี้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่าเป็นการชำระหนี้โดยที่ลูกหนี้มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีหรือตามมโนธรรมดังนั้น จึงไม่อาจอ้างได้ว่า การชำระหนี้ดังกล่าวได้กระทำไปโดยปราศจากมูลหนี้”¹⁵ และ Toullier¹⁶ ได้แสดงความเห็นเช่นเดียวกันกับ Pothier

¹³ (Cas., 15 Jan. 1873, D.73. 1.80 ; Cass., 3 April 1882, D.82.1.250 ; Cass., 20 April 1912, P. & S. 1913.1.214), อ้างถึงใน Marcel Planiol, *Treatise on the Civil Law*, vol.2, Part 1., Translated by the Louisiana State Law Institute, (Copyright by Louisiana State Law Institute, 1959), p. 202.

¹⁴ (Cass., 10 Dec. 1851, D52.1.80) อ้างถึงใน Marcel Planiol, *Treatise on the Civil Law*, vol.2, Part 1., Translated by the Louisiana State Law Institute, (Copyright by Louisiana State Law Institute, 1959), p. 203.

¹⁵ Pothier, *Treatise on Obligation*, 1802, p.195 อ้างถึงใน Ernest G.LaFleur Jr., *Natural Obligations*, 12 Louisiana Law Review, (1951), p.80.

Marcade ได้กล่าวว่า “หนี้ธรรมชาติคือสิ่งหนึ่งที่ฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งเดิมไม่ยอมรับ เพราะเนื่องจากว่าเป็นแนวคิดที่ไม่สามารถมีผลบังคับได้ตามกฎหมาย ต่อมาได้มีการยอมรับแนวคิดดังกล่าวเพราะการชำระหนี้โดยสมัครใจของลูกหนี้เองไม่จะเป็นการแปลงหนี้ใหม่หรือการกระทำอื่นใดซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์ที่แท้จริงของหนี้โดยความสมัครใจของลูกหนี้ได้แสดงให้เห็นฝ่ายนิติบัญญัติเห็นว่า การไม่ยอมรับแนวคิดนี้เป็นเรื่องที่ผิดพลาด”¹⁷ Marcade ได้ให้ความเห็นอีกว่ากฎหมายที่ทำให้หนี้บางรายไม่อาจบังคับตามกฎหมายได้ หนี้ประเภทนั้นถือว่าเป็นหนี้ที่มีข้อบกพร่อง แต่ถ้าลูกหนี้ได้ชำระหนี้ไปโดยสมัครใจของตนเองดังนั้น จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าหนี้ดังกล่าวยังมีคุณค่าทางกฎหมายอยู่ นอกจากนี้ Marcade ก็ได้เขียนบันทึกถึงแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของหนี้ธรรมชาติไว้ดังนี้ กล่าวคือ โดยทั่วไปนั้นความผูกพันทางหนี้ของบุคคลควรจะต้องตามกฎหมาย แต่ถ้ากรณีที่มีความผูกพันนั้นเกิดข้อบกพร่องทางกฎหมายส่งผลให้หนี้ไม่อาจบังคับได้ตามกฎหมายแต่อย่างไรก็ดี ถ้าลูกหนี้เกิดมีข้อสงสัยถึงความที่ไม่สมเหตุสมผลของความผูกพันนั้น และลูกหนี้ได้ทำการพิสูจน์โดยการชำระหนี้ว่าหนี้นั้นมีอยู่จริงและสามารถบังคับได้ ลูกหนี้จะต้องถูกผูกพันซึ่งทำให้ไม่สามารถเรียกคืนสิ่งที่ได้ชำระไปแล้ว

จากแนวคิดของนักกฎหมายที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าทั้ง Pothier และ Toullier ได้แสดงตรรกะของการป้องกันการเรียกคืนเงินหรือทรัพย์สินที่ส่งมอบอันเกิดมาจากการที่ลูกหนี้ได้ชำระหนี้ไปตามความสมัครใจของตนเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่ามีมูลเหตุที่ต้องตามกฎหมายสนับสนุนการชำระหนี้โดยความสมัครใจของลูกหนี้ธรรมชาติ ซึ่งแนวคิดที่เกี่ยวกับหนี้ธรรมชาติของนักกฎหมายดังกล่าวนี้ทำให้รัฐหลยเขียนำ ได้นำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับหนี้ธรรมชาติและแนวคำพิพากษาฎีกาของประเทศฝรั่งเศสมาใช้ในการบัญญัติตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวกับหนี้ธรรมชาติซึ่งมีการกำหนดถึงความหมายของหนี้ธรรมชาติและผลทางกฎหมายของหนี้ธรรมชาติไว้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่ก็อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดที่สืบเนื่องมาจากสมัยโรมันที่ว่าด้วยหลักเหตุผลตามธรรมชาติ *naturalis ratio* โดยกำหนดอยู่ในหมวดหมู่ของบททั่วไปในเรื่องนี้มีหลักเกณฑ์ดังนี้มาตรา 1758¹⁸ ซึ่งวางหลักไว้ว่า หนี้ธรรมชาติมีอยู่ 4 ประเภท คือ

1. หนี้ที่ไม่สมบูรณ์ตามกฎหมายเพราะเหตุไม่ทำตามแบบหรือด้วยเหตุผลอื่นในด้านความสงบเรียบร้อยทางสังคม แต่หนี้นั้นต้องไม่เป็นเรื่องที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือหลักความเป็นธรรม
2. หนี้ที่ก่อขึ้นโดยบุคคลที่มีวิจรรย์ญาณอย่างเพียงพอในการตัดสินใจเข้าทำสัญญาผูกพันตน แต่บุคคลดังกล่าวยังไม่มีความสามารถตามกฎหมายที่จะกระทำได้
3. เมื่อหนี้นั้นถูกจำกัดโดยอายุความ แต่หนี้ธรรมด้ายังคงอยู่ แม้ว่าความเป็นหนี้ในทางแพ่งจะระงับไปแล้ว
4. หนี้ของผู้รับมรดก (โดยพินัยกรรมหรือตามกฎหมาย) ที่จะต้องดำเนินการบริจจาคหรือจำหน่ายจ่ายโอนตามที่เจ้ามรดกได้ผูกพันไว้ แต่มีข้อบกพร่องในทางรูปแบบ”

¹⁶ Toullier, *Droit Civil Francais*, title3, 6ed.1846, p.386 อ้างถึงใน Ernest G.LaFleur Jr., *Natural Obligations*, 12 Louisiana Law Review, (1951), p.81.

¹⁷ Marcade, *Explication du Code Civil*, Art. 1235, (ed. 1873) อ้างถึงใน Ernest G.LaFleur Jr., *Natural Obligations*, 12 Louisiana Law Review, (1951), p. 82.

¹⁸ Article 1758, Louisiana civil Code of 1870 "Natural obligations are of four kinds :

1. Such obligations as the law has rendered invalid for the want of certain forms or for some reason of general policy, but which are not in themselves immoral or unjust.
2. such as are made by persons having the discretion necessary to enable them to contract, but who are yet rendered incapable of doing so by some provision of law.
3. when the action is barred by prescription, a natural obligation still subsists, although the civil obligation is extinguished.
4. There is also a natural obligation on those who inherit an estate, either under a will or by legal inheritance, to execute the donations or other dispositions which the former owner had made, but which are defective for want of form only.”

บทบัญญัติมาตราดังกล่าวนั้นเมื่อได้พิจารณาแล้วจะเห็นว่า ในอนุมาตรา 1 กฎหมายกำหนดให้หนี้ธรรมดาเป็นหนี้ซึ่งไม่สมบูรณ์ซึ่งความไม่สมบูรณ์นั้นจะเกิดจากการที่ไม่ได้ทำตามแบบหรือด้วยเหตุผลอื่น แต่ความสมบูรณ์ของหนี้จะต้องไม่เป็นเรื่องที่ขัดศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือหลักความเป็นธรรม กล่าวคือถ้าเป็นหนี้ที่เกิดจากการขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนถึงแม้จะเป็นหนี้ที่ไม่สมบูรณ์ แต่ถ้าลูกหนี้ได้ชำระหนี้ไปแล้วก็สามารถเรียกคืนได้ เพราะเนื่องจากความไม่สมบูรณ์ของหนี้เป็นการขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนจึงเข้าหลักเกณฑ์ความหมายของหนี้ธรรมดา ซึ่งจะเห็นว่าในอนุมาตรา 1 แห่งมาตรา 1758 ของรัฐหลุยเซียน่านั้น ได้กำหนดหลักเกณฑ์ของหนี้ธรรมดาไว้โดยมีความหมายที่กว้างพอสมควรซึ่งจะเห็นได้จากคำว่า เป็นหนี้ที่ไม่สมบูรณ์ตามกฎหมาย แต่ก็ยังมีข้อยกเว้นอยู่บางประการ เช่นหนี้ที่ไม่สมบูรณ์นั้นจะต้องไม่เป็นการขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือขัดต่อหลักความเป็นธรรม ในส่วนของอนุมาตรา 2 นั้น จะเป็นเรื่องของความสามารถของบุคคลในการเข้าทำสัญญาซึ่งในส่วนนี้จะคล้ายกับแนวคิดของหนี้ธรรมดาในสมัยโรมันที่ว่า ทาสไปก่อนหนี้และไปชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้แล้ว ภายหลังหัวหน้าครอบครัวก็ไม่สามารถเรียกคืนได้ถึงแม้ว่าทาสในสมัยโรมันจะไม่มีสถานะบุคคลก็ตาม แต่การที่ไม่สามารถเรียกคืนได้นั้นก็เป็นเพราะเหตุผลตามธรรมชาติ ในส่วนอนุมาตรา 3 กฎหมายได้กำหนดชัดเจนเลยว่า หนี้ที่ขาดอายุความเป็นหนี้ธรรมดา ส่วนอนุมาตรา 4 นั้นกฎหมายกำหนดเป็นการเฉพาะของหนี้ผู้รับมรดก เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องมาจากแนวคิดในเรื่องหน้าที่ศีลธรรมกล่าวคือ เมื่อก่อนตายบิดาได้กระทำนิติกรรมใดไว้แม้นิติกรรมดังกล่าวจะไม่ได้ทำให้ถูกรูปแบบส่งผลให้ไม่มีผลผูกพันต่อกฎหมาย แต่ถ้าต่อมาบิดาได้เสียชีวิต และบุตรผู้รับมรดกได้ทำให้นิติกรรมดังกล่าวสมบูรณ์ตามรูปแบบมีผลผูกพันตามกฎหมายภายหลังก็ไม่สามารถเรียกคืนได้นั่นเอง

4. แนวคิดและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับหนี้ธรรมดาในกฎหมายเนเธอร์แลนด์

ประเทศเนเธอร์แลนด์นั้นก่อนที่จะมีบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับหนี้ธรรมดาในปัจจุบัน ในเรื่องหนี้ธรรมดาได้มีการกำหนดไว้ในมาตรา 1395 โดยมีหลักเกณฑ์ว่า “หากมีการชำระหนี้ธรรมดา (Natural Obligation) โดยสมัครใจแล้วจะเรียกคืนภายหลังไม่ได้” จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวจะเห็นว่ากฎหมายกำหนดไว้แต่เพียงผลของหนี้ธรรมดาที่ว่า เมื่อชำระไปแล้วไม่สามารถเรียกคืนได้เท่านั้น ซึ่งยังไม่มียกข้อยกเว้นในเรื่องอื่นใดอันกล่าวถึงเรื่องหนี้ธรรมดาในประมวลกฎหมายแพ่งอีกไม่ว่าจะเป็นเรื่อง นิยามความหมายของหนี้ธรรมดา เวลาที่หนี้ธรรมดาเกิดขึ้นระหว่างบุคคลสองคนหรือมีผลทางกฎหมายอื่นใดนอกจากที่กล่าวไว้หรือไม่ ซึ่งบทบัญญัติกฎหมายในปัจจุบันที่จะกล่าวต่อไปนี้จะมาอุดช่องโหว่นั้น¹⁹ ประเทศเนเธอร์แลนด์ได้มีการบัญญัติเรื่องหนี้ธรรมดาไว้โดยเฉพาะซึ่งจะอยู่ในหมวดทั่วไปของเรื่องหนี้เช่นเดียวกับรัฐหลุยเซียน่าโดยบัญญัติอยู่ใน Book 6. Chapter 1. Section 1.

“มาตรา 3²⁰

1. หนี้ธรรมดาคือหนี้ที่ไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมาย
2. หนี้ธรรมดามีอยู่ได้ดังนี้
 - a. หนี้ที่ไม่สามารถบังคับใช้ได้ โดยบทบัญญัติของกฎหมายหรือนิติกรรม
 - b. ถ้าบุคคลหนึ่งอยู่ภายใต้หน้าที่ต่ออีกบุคคลหนึ่งในเชิงศีลธรรม ซึ่งบุคคลที่ได้รับการปฏิบัติหน้าที่นี้อาจถือเอาการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวเป็นการชำระหนี้แก่ตน ถึงแม้ว่าการชำระหนี้นั้นจะไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมาย”

¹⁹ Netherlands ministry of justice, *The Netherlands Civil Code Book6 The law of Obligations*, (Netherlands : A.W. Sijthoff International Publishing Company B.V. 1977), p.76.

²⁰ Article 3

1. A natural obligation is an obligation which is not legally enforceable.
2. A natural obligation exists:
 - a. if statute or a juristic act withholds enforceability from an obligation;
 - b. if one person is under such a duty imposed by positive morality towards another that the latter may consider the doing of that duty as the fulfilment of a performance due to him, although it is not legally enforceable.

มาตรา 3 วรรค 1 นิยามให้หนี้ธรรมดาเป็นหนี้ประเภทหนึ่งที่ไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมาย ซึ่งโดยทั่วไปนั้นความสามารถในการบังคับ(Enforceability) ถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสิทธิทางแพ่ง แต่หนี้ธรรมดานั้นกฎหมายไม่ได้ถือเอาความสามารถในการบังคับตามสิทธิทางแพ่งเป็นสำคัญ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ให้ความสำคัญกับสิทธิทางแพ่งทุกประเภทโดยไม่คำนึงถึงความสามารถในการบังคับดังนั้น หนี้ธรรมดาตามความหมายของประมวลกฎหมายแพ่งเนเธอร์แลนด์คือหนี้ที่ไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมายนั่นเอง²¹

ในแง่ที่แนวความคิดของ “หนี้” และ “การไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมาย” ไม่อาจถือได้ว่าขัดแย้งกัน นักกฎหมายและความเห็นทางกฎหมายส่วนใหญ่ก็เห็นไปในทางเดียวกันว่า เมื่อมีหนี้ธรรมดามาเกี่ยวข้องให้พิจารณานิติสัมพันธ์โดยไม่คำนึงถึงการที่หนี้นั้นไม่สามารถบังคับได้ ในเรื่องหนี้ธรรมดามีองค์ประกอบอย่างอื่นอยู่ครบถ้วน เว้นแต่เรื่องที่ไม่สามารถบังคับได้ ซึ่งผลของแนวความคิดนี้แสดงออกในมาตรา 4²² แห่งประมวลกฎหมายแพ่งเนเธอร์แลนด์ ซึ่งกำหนดให้นำบทบัญญัติเกี่ยวกับหนี้ที่สมบูรณ์มาปรับใช้กับหนี้ธรรมดาโดยอนุโลม (mutatis mutandis) เว้นแต่ว่าบทบัญญัตินั้นมีเจตนาขัดแย้งว่าไม่ให้นำไปใช้กับหนี้ที่ไม่สามารถบังคับได้

กฎหมายของประเทศเนเธอร์แลนด์นั้นเลือกที่จะแยกเรื่องหนี้ไม่สมบูรณ์ออกไปต่างหาก ซึ่งรวมถึงหนี้ทางศีลธรรมที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า อาจนำเอาบทบัญญัติเรื่องหนี้สมบูรณ์มาปรับใช้โดยอนุโลมได้เหตุที่ต้องแยกเรื่องหนี้ที่ไม่สมบูรณ์ออกไปนั้นก็เพื่อความเรียบง่าย และเพื่อที่จะให้สอดคล้องกับกฎหมายของประเทศเนเธอร์แลนด์ที่มีอยู่แล้วมากที่สุด²³ อาจกล่าวได้ว่ากฎหมายของประเทศเนเธอร์แลนด์เลือกที่จะอยู่ตรงกลางระหว่างสองแนวคิด ที่ว่าผู้ตรากฎหมายใช้วิธีการบัญญัติหลักเกณฑ์แนวคิดเรื่องหนี้ธรรมดาให้กระจัดกระจายอยู่ตามประมวลกฎหมายในแต่ละเรื่องกับอีกแนวคิดหนึ่งเป็นการวางหลักเกณฑ์ของหนี้ธรรมดาไว้เป็นบทบัญญัติทั่วไปของเรื่องหนี้ จากหลักเกณฑ์ของตัวกฎหมายดังกล่าวนี้ กฎหมายไม่ได้รวมหน้าที่ทางศีลธรรมทุกอย่างเข้ามาในหมวดหมู่ของหนี้ธรรมดา แต่เป็นเฉพาะหน้าที่ทางศีลธรรมที่มีต่อบุคคลอื่นเท่านั้น ตัวอย่างเช่น การตอบแทนบุญคุณแก่ผู้ที่เคยให้ความช่วยเหลือตนในยามเดือดร้อน ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ อาจถือได้ว่าเป็นการชำระหนี้ให้แก่เขา ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่กรณีที่สามารถบังคับได้ตามกฎหมายก็ตาม

ในการที่จะพิจารณาว่าหน้าที่ทางศีลธรรมใดที่อาจถือได้ว่าเป็นหนี้ธรรมดา ซึ่งนักกฎหมายหลายคนมีความเห็นไปในทางเดียวกับแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ใช้หลักเกณฑ์ว่า บุคคลที่ได้รับการชำระหนี้นั้นอาจถือได้ว่าการชำระหนี้เป็นการกระทำตามหน้าที่ศีลธรรมที่มีต่อตนและหน้าที่ตามศีลธรรมนั้นจะต้องสอดคล้องกับสิทธิที่เขาได้รับชำระหนี้ ถึงแม้ว่าสิทธินั้นจะไม่อาจบังคับได้ตามกฎหมายก็ตาม²⁴

กฎหมายของประเทศเนเธอร์แลนด์เห็นพ้องกับแนวความคิดดังกล่าวข้างต้น เพราะตามระบบอาจถือได้ว่ามีหนี้ที่อยู่ต่อเมื่อหน้าที่ของบุคคลหนึ่งสัมพันธ์กับสิทธิของอีกบุคคลหนึ่ง เพราะเนื่องจากว่าหน้าที่ทางศีลธรรมที่มีต่ออีกฝ่าย ซึ่งอีกฝ่ายหนึ่งอาจถือได้ว่าการชำระหนี้ดังกล่าวเป็นการชำระหนี้ให้แก่ตน ซึ่งเทียบเท่ากับหนี้ที่ถูกจำกัดความสามารถในการบังคับโดยรัฐบัญญัติหรือนิติกรรม การรับเอาข้อจำกัดที่ศาลฎีกาวางหลักนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะในมาตรา 4 ของกฎหมายได้กำหนดหลักการว่าด้วยผลทางกฎหมายอย่างเดียวกันกับที่เกิดต่อหนี้ที่สมบูรณ์จะต้องเกิดกับหนี้ธรรมดาด้วย เว้นแต่ผลทางกฎหมายนั้นจะเกี่ยวข้องกับความสามารถในการบังคับตามกฎหมาย หลัก

²¹ Netherlands ministry of justice, *The Netherlands Civil Code Book6 The law of Obligations*, (Netherlands : A.W. Sijthoff International Publishing Company B.V. 1977), p.77.

²² Article 4 “The statutory provisions regarding obligations apply mutatis mutandis to natural obligations, unless it results from statute or the necessary intendment thereof that a provision shall be inapplicable to an unenforceable obligation.”

²³ Netherlands ministry of justice, *supra note 21*, p.78.

²⁴ *Ibid*, p.79.

เชื่อว่านี่จะถูกตั้งเฉพาะแต่ในกรณีที่หน้าที่ทางศีลธรรมของบุคคลหนึ่งสอดคล้องกับสิทธิเรียกร้องของอีกบุคคลหนึ่ง การที่หนึ่งนั้นไม่อาจเป็นหน้าที่ “สมบูรณ์” เป็นเพียงเพราะหนึ่งนั้นขาดความสามารถในการบังคับไปเท่านั้น²⁵

บทวิเคราะห์เปรียบเทียบ

เมื่อพิจารณาแนวคิดที่เกี่ยวกับหน้าที่ธรรมดาของกฎหมายต่างประเทศแล้วพบว่า เริ่มแรกนั้นเกิดจากแนวคิดตั้งแต่สมัยโรมันที่ว่า บุคคลใดเมื่อเป็นหนี้แล้วก็ต้องชำระหนี้แม้ในทางกฎหมายจะไม่สามารถบังคับได้ก็ตาม โดยเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลตามธรรมชาติ ที่ว่าด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ความมีจิตสำนึก ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ได้ถูกนำมาใช้ในการกำหนดกฎหมายโดยประเทศฝรั่งเศสแม้จะไม่มีบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวกับหน้าที่ธรรมดาไว้เฉพาะก็ตาม แต่ก็ได้มีการวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับหน้าที่ธรรมดาไว้ซึ่งหลักเกณฑ์ที่ได้มานั้นเกิดขึ้นจากแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาโดยศาลฎีกาของประเทศฝรั่งเศสได้ตัดสินคดีที่เกี่ยวกับหน้าที่ธรรมดาจากแนวคิดของนักกฎหมาย ทำให้ทราบว่หน้าที่ธรรมดาตามความหมายจากแนวคำพิพากษาเป็นอย่างไร กล่าวคือ โดยทั่วไปจะเป็นหน้าที่ที่ไม่สมบูรณ์ตามกฎหมายหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นหน้าที่ตามกฎหมายไม่สามารถบังคับได้แต่อย่างไรก็ตาม แม้หนี้ดังกล่าวจะมีข้อบกพร่องแต่กฎหมายก็ยอมรับถึงความมีอยู่ของหนี้นั้น เพราะเนื่องมาจากว่าลูกหนี้ได้ทำการชำระหนี้ด้วยความสมัครใจของตนเอง จึงทำให้เห็นว่าหนี้ดังกล่าวยังมีคุณค่าอยู่ส่งผลให้กฎหมายสามารถรับรองผลของการชำระหนี้นั้นว่าเมื่อชำระไปแล้วก็ไม่สามารถเรียกคืนได้ ศาลฎีกาของประเทศฝรั่งเศสได้วางหลักที่เกี่ยวกับหน้าที่ธรรมดาไว้ว่า หนี้ที่เป็นโมฆะโดยเหตุอื่นที่มีสาเหตุที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน รวมถึงหนี้ที่ไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมายเป็นหนี้ธรรมดา หนี้ที่เป็นโมฆะนั้น เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า ความเป็นโมฆะทำให้ความผูกพันทางหนี้สูญเปล่าเท่ากับว่าไม่มี ความผูกพันทางหนี้ตามกฎหมายอยู่เลย แต่กฎหมายประเทศฝรั่งเศสยังให้ความสำคัญกับหนี้ที่เป็นโมฆะโดยเหตุผลที่ว่าถึงแม้ความผูกพันทางหนี้ตามกฎหมายไม่มีอยู่ แต่ความเป็นจริงหรือเหตุผลตามธรรมชาตินั้นหนี้ยังคงมีอยู่ฉะนั้นเมื่อลูกหนี้ทำการชำระหนี้ไปด้วยความสมัครใจของตนจึงไม่สามารถเรียกคืนได้ แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่าหนี้ที่เป็นโมฆะทุกประการจะถือว่าเป็นหนี้ธรรมดาทั้งหมด ถ้าเป็นกรณีที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้ว แม้ลูกหนี้จะทำการชำระหนี้ด้วยความสมัครใจก็สามารถเรียกคืนได้เพราะหนี้ที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสไม่ถือว่าเป็นหนี้ธรรมดา นอกจากนี้ศาลฎีกาของประเทศฝรั่งเศสยังได้มีการวางหลักเกณฑ์ของหน้าที่ศีลธรรมและหน้าที่ในการให้บริการอันเกิดมาจากความรู้สึกผูกพันทางจิตใจของลูกหนี้ ซึ่งหนี้ที่เกิดจากหน้าที่ดังกล่าวมานี้ ถือว่าเป็นหนี้ธรรมดาเช่นกัน

จากหลักเกณฑ์ของแนวคำพิพากษาศาลฎีกาประเทศฝรั่งเศสทำให้ทราบว่าหน้าที่ธรรมดาคือหนี้ที่ไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมาย ซึ่งหนี้ที่เป็นโมฆะแต่ความเป็นโมฆะนั้นต้องไม่ได้ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน และเมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์หนี้ธรรมดาของรัฐหลุยเซียน่าแล้ว พบว่ามีความคล้ายกับกฎหมายของประเทศฝรั่งเศส เพียงแต่รัฐหลุยเซียน่านั้น ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับหน้าที่ธรรมดาโดยมีการบัญญัติเรื่องหนี้ธรรมดาไว้เป็นตัวบทกฎหมายโดยเฉพาะอยู่ในหมวดหมู่ของบททั่วไปเรื่องหนี้ มาตรา 1758 ซึ่งกฎหมายรัฐหลุยเซียน่า ได้กำหนดให้หนี้ธรรมดาคือหนี้ที่ไม่สมบูรณ์ตามกฎหมายเพราะเหตุไม่ทำตามแบบ หรือด้วยเหตุผลอื่นในด้านความสงบเรียบร้อยทางสังคม แต่หนี้นั้นต้องไม่เป็นเรื่องที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือหลักความเป็นธรรม

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้จะเหมือนกับแนวคำพิพากษาศาลฎีกาของประเทศฝรั่งเศสในส่วนหนี้ที่เป็นโมฆะโดยเหตุอื่นที่มีสาเหตุที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งหนี้ในส่วนนี้ก็จะมีความคล้ายกับหนี้ที่เป็นโมฆะเพราะฝ่าฝืนรูปแบบที่กฎหมายกำหนดไว้เช่นเดียวกัน และข้อยกเว้นในเรื่องที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนก็เหมือนกัน เพียงแต่กฎหมายของรัฐหลุยเซียน่าเพิ่มหลักเกณฑ์ในส่วนที่ว่านอกจากต้องไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีแล้วจะต้องไม่ขัดต่อหลักความเป็นธรรมอีกด้วย ดังนั้นกฎหมายที่เกี่ยวกับหน้าที่ธรรมดาของรัฐหลุยเซียน่า จึงมีความชัดเจนมากกว่ากฎหมายของประเทศฝรั่งเศส ส่วนกรณีหน้าที่ศีลธรรมนั้นซึ่งแนวคำพิพากษาศาลฎีกาของประเทศฝรั่งเศสได้วางหลักเกี่ยวกับหน้าที่ไว้2อย่างด้วยกันคือ หน้าที่ศีลธรรมกับหน้าที่การให้บริการ ซึ่งในส่วนนี้กฎหมายรัฐหลุยเซียน่า มิได้มีการกำหนด

²⁵ *Ibid*, p.80.

เกี่ยวกับเรื่องหน้าที่ศีลธรรมไว้โดยเฉพาะ แต่กำหนดไว้แต่เพียงหน้าที่ของผู้รับมรดกไม่ว่าจะโดยพินัยกรรมหรือตามกฎหมายที่จะต้องดำเนินการบริจาคหรือจำหน่ายจ่ายโอนตามที่เจ้ามรดกได้ผูกพันไว้ แต่ความผูกพันที่เจ้ามรดกได้ทำไว้ก่อนตายนั้นมิได้ทำให้ถูกต้องตามรูปแบบที่กฎหมายกำหนดจึงไม่ถือว่าเป็นหนี้ตามกฎหมาย แต่ถ้าผู้รับมรดกทำตามหน้าที่ดังกล่าวนี้ภายหลังจากจะมาเรียกคืนก็ไม่สามารถทำได้ ตามความในอนุมาตรา 4

ในส่วนของประเทศเนเธอร์แลนด์นั้นเดิมได้มีหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับหนี้ธรรมาไว้แต่เพียงผลทางกฎหมายโดยทั่วไปเท่านั้น ต่อมาจึงมีการร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับหนี้ธรรมาไว้อย่างชัดเจนโดยบัญญัติไว้ในหมวดหมู่ทั่วไปของเรื่องหนี้เช่นเดียวกับกฎหมายของรัฐหลุยเซียน่า ซึ่งกฎหมายของประเทศเนเธอร์แลนด์นั้นกำหนดให้หนี้ธรรมาคือหนี้ที่ไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมาย ตามมาตรา 3 อนุมาตรา 1 เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับหนี้ธรรมาของประเทศเนเธอร์แลนด์แล้ว จะเห็นว่ามีแตกต่างจากหลักเกณฑ์ของประเทศฝรั่งเศสและรัฐหลุยเซียน่า กล่าวคือ กฎหมายของประเทศเนเธอร์แลนด์นั้น มิได้กำหนดข้อยกเว้นเรื่องหนี้ที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนเพียงแต่กำหนดไว้ว่าหนี้ที่ไม่สามารถบังคับใช้นั้นต้องเกิดขึ้นโดยบทบัญญัติของกฎหมายหรือนิติกรรม ซึ่งหลักเกณฑ์นี้จึงมีความหมายที่กว้างกว่าหลักเกณฑ์ของประเทศฝรั่งเศสและรัฐหลุยเซียน่า และผู้เขียนเองก็เห็นว่าหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับหนี้ธรรมาของประเทศเนเธอร์แลนด์มีความชัดเจนและง่ายต่อการทำความเข้าใจทั้งยังสอดคล้องกับกฎหมายของไทยอีกด้วย ตัวอย่างเช่น มาตรา 411²⁶ ที่วางหลักไว้ว่า หนี้ที่ชำระหนี้เป็นการอันฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมาย หรือศีลธรรมอันดีอาจจะเรียกร้องคืนทรัพย์สินได้ไม่ จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวจะเห็นว่าหนี้ที่เกิดขึ้นจากการฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีจะตกเป็นโมฆะตามมาตรา 150²⁷ แต่เมื่อกฎหมายกำหนดให้ว่าถ้าชำระไปแล้วไม่สามารถเรียกคืนทรัพย์สินได้ จึงเข้ากับกฎหมายของหนี้ธรรมาที่ว่าหนี้ที่ไม่สามารถบังคับได้ แต่ถ้าลูกหนี้ได้ชำระหนี้ด้วยความสมัครใจของตนก็ไม่สามารถเรียกคืนได้ ซึ่งถ้ายึดตามหลักเกณฑ์ของประเทศเนเธอร์แลนด์ก็มีความสอดคล้องกันอย่างมากแต่ถ้าถือหลักตามหลักเกณฑ์ของประเทศฝรั่งเศสและรัฐหลุยเซียน่า เห็นว่าจะเกิดความสับสนได้เพราะเนื่องจากกฎหมายทั้งสองประเทศนั้นได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับหนี้ธรรมาไว้ว่าจะต้องไม่เกิดจากการขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งส่วนนี้จะเห็นว่าไม่มีความสอดคล้องกับกฎหมายไทยในมาตรา 411

บทสรุป

จากการพิจารณาหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับหนี้ธรรมาของต่างประเทศแล้วนั้นพบว่า กฎหมายของต่างประเทศนั้นได้ให้ความหมายของหนี้ธรรมาไว้ว่า เป็นหนี้ที่ไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมาย แต่ถ้าลูกหนี้ได้ชำระหนี้ด้วยความสมัครใจของตนแล้วก็ไม่สามารถเรียกคืนได้ ซึ่งแต่ละประเทศก็มีหลักเกณฑ์ในส่วนที่แตกต่างกันอยู่บ้าง ตัวอย่างเช่น เรื่องของหนี้ที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ถ้าถือหลักตามกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสกับรัฐหลุยเซียน่า หนี้ดังกล่าวไม่ถือว่าเป็นหนี้ธรรมา แต่ถ้าถือหลักตามหลักเกณฑ์ของประเทศเนเธอร์แลนด์ หนี้ดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นหนี้ธรรมา นอกจากนี้ในส่วนในเรื่องหน้าที่ศีลธรรมแต่ละประเทศก็มีความแตกต่างกัน ตัวอย่างของประเทศฝรั่งเศสที่ปรากฏตามแนวคำพิพากษาฎีกาจะวางหลักไว้ทั้งหน้าที่ศีลธรรมและหน้าที่อันเกิดจากการให้บริการ ซึ่งถ้าลูกหนี้ชำระหนี้โดยมีความผูกพันตามหน้าที่ดังกล่าวก็ถือว่ากรณีนั้นเป็นการชำระหนี้ธรรมาส่งผลให้ลูกหนี้ไม่สามารถเรียกคืนได้ แต่รัฐหลุยเซียน่ากำหนดแต่เพียงหน้าที่ของผู้รับมรดกเท่านั้น ส่วนประเทศเนเธอร์แลนด์ก็ได้กำหนดหน้าที่ในเชิงศีลธรรมเพียงอย่างเดียวโดยไม่ได้กำหนดหน้าที่อันเกิดจากการให้บริการเหมือนอย่างประเทศฝรั่งเศส

จากที่กล่าวมาข้างต้น แม้อกฎหมายไทยจะไม่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องหนี้ธรรมาเหมือนอย่างกฎหมายของต่างประเทศโดยเห็นได้จากแนวทางปฏิบัติไม่ค่อยพบคำพิพากษาที่เกี่ยวกับหนี้ธรรมา แต่กฎหมายไทยก็ยอมรับแนวคิดเรื่องหนี้ธรรมาโดยจะเห็นได้จากการกำหนดหลักเกณฑ์ของหนี้ธรรมาไว้ก็จะจัดกระจายอยู่ตามประมวล

²⁶ มาตรา 411 “บุคคลใดได้กระทำการเพื่อชำระหนี้เป็นการอันฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายหรือศีลธรรมอันดี ท่านว่าบุคคลนั้นหาอาจเรียกคืนทรัพย์สินได้ไม่”

²⁷ มาตรา 150 “การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายเป็นการพันวิสัยหรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นเป็นโมฆะ”

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งไม่มีความชัดเจนและไม่เป็นระบบระเบียบ ผู้เขียนจึงเห็นว่ากฎหมายไทยไม่จำเป็นต้องบัญญัติตัวบทกฎหมายไว้โดยเฉพาะเหมือนอย่างประเทศเนเธอร์แลนด์หรือรัฐหลุยเซียน่า เพียงแต่ให้มีการกำหนดโทษของหนี้ธรรมดาไว้ว่า “เป็นหนี้ที่ไม่สามารถบังคับได้ตามกฎหมายแต่ถ้าลูกหนี้ชำระหนี้ด้วยความสมัครใจของตนเองแล้วก็ไม่สามารถเรียกคืนได้” ทั้งนี้เพื่อให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

หนังสือ

จิต เศรษฐบุตร. คำบรรยายวิชากฎหมายแพ่งลักษณะทั่วไปแห่งนี้. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพมหานคร. โครงการตำรา และวารสารนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.

ประชุม โฉมฉาย. กฎหมายเอกชนเปรียบเทียบเบื้องต้น : จารีตโรมันและแองโกลแซกซอน. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์โดย โครงการตำรา และเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.

ศันท์กรณ โสติพันธ์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายเอกชนโรมัน. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559.

เสนีย์ ปราโมช. ม.ร.ว., ปรับปรุงแก้ไขโดย มุนินทร์ พงศาปาน. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรม และหนี้. พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2559.

BOOKS

Marcel Planiol. Treatise on the Civil Law, vol.2. Part 1. Translated by the Louisiana State Law Institute. Copyright by Louisiana State Law Institute, 1959.

M. Pothier. Treatise on the Law of Obligation. Translated by the French. The Lawbook Exchange. LTD. Union. New Jersey, 2000.

Netherlands ministry of justice. The Netherlands Civil Code Book6 The law of Obligations. Netherlands : A.W. Sijthoff International Publishing Company B.V., 1977.

Reinhard Zimmerman. The law of obligations : Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford University Press, 1996.

ELECTRONIC MEDIA

Ernest G. LaFleur Jr. "Natural Obligations." 12 La. L. Rev. (1951). <https://digitalcommons.law.lsu.edu/lalrev/vol12/iss1/15>, May 5, 2019.